

Хоньх хонар кибірлер

(Той алнындағы кибірлер)

1. Текстті хығырыңар паза түрк тіліне тілбестеңер.

Хакас чонының кибірлері хоостыра оолға пір сөөктең ипчі аларға чарадылбаңаң. Ікі харындасха ікі пице-туңманы аларға чарадылбаңаң. Пір чылда ікі харындасха алай ікі пицее той идерге чарадылбаңаң. Кибір хоостыра улуғ харындазы ипчі албаан полза, кічиине ипчі аларға чарадылбаңаң (улуғ харындазы талаан паза часказы чох полар).

Оолның іце-пабазы хысты чахсы родтаң паза көп палалығ сөбіредең тілеңер (көрңер). Хыс паза оол тойға читіре удур-төдір пілбеңер паза көрбеңер.

Хакас чонының кибірлері хоостыра кічіг палаларны худалачаңнар, хыстарны, тізең, хасхыр парыбысчаңнар. Палаларға 3 час тол парза, оолағастың іце-пабазы хызычахтың іце-пабазынзар ааллап килцеңнер. 15-17 час тол парза, іце-пабалары тойдаңар чоохтасчалар. Хысха инчіні іцезі тимнецең (9 сундух ідіс-хамыстар, кип-азахтар паза ан.п.). Хазинезі пір дее ниме тимнебецең.

Удаа чиит хыстарны хасхыр парыбысчаңнар, анаң **халым** төлечеңнер. Пірееде, пілізіп алзалар, оолнаң хыс хасхырар тустаңар постары чоохтазып алчаңнар.

Иртен хыстың іце-пабазынзар кізіні ысчаңнар. Ол кізі хыстың хайдазын чоохтап пирче. Хыстың пабазы чалаң кізілерні чыып алып, сүргүнге парча. Оолның ибінзер читсе, хызын хығыртча. Ипчілер, хысты чидін киліп, ниме пабазына нандыраарын үгретчелер (чөптөпчелер). Хыс ирге парарға хынминчатса, пабазы аны ибінзер апарыбысча. Пос көңнінең пеер килген полза, сүргүнцілер стол кистіне одырчалар паза **халымнаңар** чоохтасчалар.

Хызылларның кибірі хоостыра халымны малнаң төлецеңнер. Иң чох-чоос кізілер 3 мал адақаң, чахсы арах чуртапчатханнар – 9 малға читіре.

Хысты ағылған соонаң ікінчі күнінде «сас той» иртірцеңнер. Сүрместерні сайап, састарны ікі тулуңа үрцеңнер. Састы пазыртхан іче үрцең.

Сас той соонаң чарасха тимненцеңнер. Пастап «кічіг чарасха» парчалар, соонан «улуғ чарасха». «Кічіг чарасха» өөнінде ир кізілер парқаңнар, оларны хамчынаң удурлақаңнар. Мында халымны читіре төлецеңнер.

2. Сурьғларға нандьрыңар.

1. Хакас кибірлер хоостыра нимелер идерге чарадылбацаң?
2. Оолның іче-пабазы хысты хайдағ сөбіредең тілецеңнер?
3. Хакас чонының кибірлері хоостыра хақан худалацаңнар?
4. Хақан тойдаңар чоохтасчалар?
5. Іезі хысха ниме тимнецең? Адап пиріңер.
6. Чиит хысты хасхырып, ниме төлецеңнер?
7. Хыстың пабазы нимее парча?
8. Хыс ирге парарға хынминчатса, ниме итчелер?
9. Хыс пос көңнінең килген полза, ниме итчелер?
10. Хызылларның кибірі хоостыра халыхты нименең төлецеңнер?
11. «Сас тойны» хақан итчеңнер?
12. Ноға «Кічиг чарасха» өөнінде ир кізілер парцаңнар?

3. Пос чирлерге киліскек хозымнар кире пас салыңар, нименің хозымы полғанын үстүнде таныхтаңар.

1. Пір чыл___ ікі харындас___ алай ікі пиңе___ той идерге чарадылба___.
2. Хыс паза оол той___ читіре удур-төдір пілбечең___ паза көрбе___ нер.
3. 15-17 час тол пар___, іңе-пабалар___ той___ чоохтасча___.
4. Хазине___ пір дее ниме тимнебе___.
5. Өөнінде оол___ хыс хасхырар тус___ постары чоохтазып алчаң___.
6. Хыс ир___ парарға хынминчатса, пабазы аны ибі___ апарыбыс___.
7. Иң чох-чоос кізі___ 3 мал ада___, чахсы арах чуртапчатхан___ – 9 малға читіре.
8. Сас___ пазыртхан іңе үр___.
9. Сас той соонаң чарас___ тимненчең___.
10. Мында халых___ читіре төлечең___.

Тузаланған литература

1. Ekrem Arıkoğlu. Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük. Ankara: Akçağ Yayı.
2. Абумова О.Д., Боргоякова Т.Н., Чанков Д.И. Хакас тілі (хығырчаң книга). - Ағбан: Хакас книга издательствозы, 2005. - 116 с.
3. Хакасско-русский словарь = Хакас-орыс сөстік. - Новосибирск: Наука, 2006. - 1114 с.
4. Газета khakaschiry.ru

http://static.ngs.ru/news/54/preview/ebfbe89d200791f185e65163f2e8917e0d844f1a_1500.jpg

<http://hndt.ru/assets/images/news/chilpazi.jpg>

https://pix.avax.news/avaxnews/d1/68/000268d1_big.jpeg

https://i1.wp.com/vsyahakasia.info/wp-content/uploads/2018/08/dsc_0206.jpg?fit=800%2C535&ssl=1

<https://pbs.twimg.com/media/D8uMC5vXYAEbBag.jpg:large>

<https://avatars.mds.yandex.net/get-pdb/225396/78506388-ff21-410d-aa14-c6499e6869c6/s1200>

<http://history-doc.ru/wp-content/uploads/2020/02/hak243s2.jpg>

https://img-fotki.yandex.ru/get/9514/97833783.6bc/0_d8440_de95e299_XXXL.jpg